

De didactiek van de onderdompeling

Hoe leer je een taal die je niet (of nog niet voldoende) beheerst? Laten we hierbij denken aan een westers kind dat Chinees moet leren. Of aan een Chinees boeren- of arbeiderskind dat alleen een plaatselijk dialect spreekt maar onverhoopt in een 'beschaafde' schoolomgeving terecht komt. Ik ben geen taaldidacticus, maar ik heb begrepen dat een algemeen aanvaard antwoord is: je leert een taal door jezelf in die taal onder te dompelen. Naarmate je méér uren, dagen, jaren omgaat met mensen die Chinees spreken, heb je een grotere kans Chinees te leren spreken. En naarmate je méér uren, dagen, jaren wordt blootgesteld aan Chinese teksten, heb je een grotere kans Chinees te leren lezen en schrijven. Dat kan allemaal waar zijn, maar de cruciale vraag is dan wat de begunstigende voorwaarden zijn. Onder welke voorwaarden leidt méér onderdompeling tot méér taalverwerving? Met mijn boerenverstand kom ik tot de volgende antwoorden op deze vraag (waarbij ik de schriftelijke taalbeheersing buiten beschouwing laat).

1. Motivatie. De leerling moet gemotiveerd zijn om zijn Chinese taalbeheersing te vergroten. Het moet in zijn belang zijn. Vergroting van zijn Chinese taalbeheersing moet voor hem noodzakelijk zijn om zijn doelen te bereiken, en hij moet zelf inzien dat dat voor hem noodzakelijk is.

2. Attentie. Blootgesteld aan de Chinese taalomgeving moet de leerling goed opletten, niet vermoeid zijn, niet gestoord worden door afleidende factoren. Onderdompeling is dus niet voldoende: hij moet zich ook welbewust aan signalen uit de taalomgeving blootstellen, deze opvangen en actief daarop reageren.

3. Vasthoudendheid. De leerling moet zich niet uit het veld laten slaan door communicatieve tegenslagen. Hij moet durven. En de actoren in de Chinese taalomgeving moeten geduldig zijn, hem aanmoedigen en hem niet bespotten om zijn onbeholpenheid, onbegrip en taalfouten.

4. Afstemming op het feitelijk beheersingsniveau. De actoren uit de Chinese taalomgeving (bestaande uit sprekers en tekstschrijvers) moeten voldoende rekening houden met de mate waarin de leerling de Chinese taal machtig is. Ze moeten langzaam spreken, goed articuleren, hun communicaties met gebarentaal of met plaatjes ondersteunen. Ze moeten eenvoudige woorden gebruiken en hun communicaties zo nodig in andere woorden herhalen. En ze moeten telkens checken of de leerling hen begrepen heeft en eventuele misverstanden uit de wereld helpen.

5. Context-rijkheid. Zoals iedereen uit ervaring weet, is het voor een vreemdeling hondsmoeilijk om de radionieuwsberichten van een land te begrijpen en te volgen. Voordat je überhaupt doorhebt waar het over gaat, is het bericht alweer voorbij. Iemand met een lage Chinese taalbeheersing heeft context nodig om een Chinees bericht te 'plaatsen'. Hij heeft niet genoeg aan een kort bericht in abstracte taal: hij heeft een bredere range van signalen nodig om een Chinees te begrijpen.

6. Abstract taalgebruik. Een ernstige handicap voor mensen met een lage Chinese taalbeheersing is dat ze moeite hebben met het begrijpen van abstracte taaluitingen. Ze kunnen weliswaar alle concrete woorden vertalen, maar de betekenis van de zin als geheel ontgaat hun, omdat deze is ingebed in de Chinese cultuur of belevingswereld. Een bekend voorbeeld wordt gevormd door spreekwoorden en gezegden.

7. Tweesporigheid. Zowel de leerling als de actoren uit de Chinese taalomgeving moeten er voortdurend op bedacht zijn dat de leerling tegelijkertijd op twee sporen bezig is: enerzijds kortetermijndoelen bereiken (de ander begrijpen, zich verstaanbaar maken) en anderzijds voldoende tijd inruimen voor talige reflectie en voor het opslaan van de talige leerervaringen. In een schoolse taalomgeving (bv. bij het vak Aardrijkskunde) wordt dat extra gecompliceerd: enerzijds moet de leerling kortetermijndoelen bereiken (de Aardrijkskunde van China leren) en anderzijds moet hij al doende Chinees leren. Ten gevolge van dit tweesporige leerproces zal hij, vergeleken met leerlingen met een goede Chinese taalbeheersing, méér tijd nodig hebben om de leerdoelen op het gebied van Aardrijkskunde te bereiken.

8. Aanvullende, informele instructie. Iemand met een lage Chinese taalbeheersing is erbij gebaat dat actoren uit zijn Chinese taalomgeving zich tot op zekere hoogte als leraar Chinees opwerpen. Eigenlijk gebeurt dat vaak al onbedoeld als actoren een taaluiting van de leerling in correct Chinees herhalen om te checken of ze hem goed begrepen hebben. Maar ze kunnen dat ook welbewust versterken, bijvoorbeeld door uitspraakfouten te corrigeren.

Dit is slechts een vingeroefening van een leek. Deskundigen op het gebied van NT2-onderwijs en onderdompelingsdidactiek kunnen daar veel verstandiger dingen over zeggen. Maar waar ik naartoe wil: hoe kunnen Nederlandse basisscholen bevorderen dat allochtone en autochtone leerlingen met een taalachterstand in het Standaardnederlands die achterstand zo goed mogelijk (en zo snel mogelijk) inlopen? Op deze vraag worden gewoonlijk twee antwoorden gegeven: (a) door (extra) lessen in de Nederlandse taal en (b) door systematische onderdompeling in een Nederlandse taalomgeving. Wat die onderdompe-

ling betreft, hanteert men het uitgangspunt: hoe meer hoe beter. Dat kan ik met de volgende voorbeelden adstrueren:

1. Onderdompeling buiten de Nederlandse les. In opdracht van het OCW-ministerie is de methode 'Taal 100' ontwikkeld, waarmee leerkrachten worden aangezet om ook buiten de Nederlandse les 'kansen te grijpen en te creëren' om de Nederlandse taalverwerving te bevorderen.¹

2. Verlengde schooldag of -week. Het OCW-ministerie stimuleert dat onderwijsachterstanden worden bestreden door op vrijwillige basis een verlengde schooldag of -week in te voeren.² De Onderwijsraad heeft het ministerie geadviseerd leerlingen *recht* op deelname aan dergelijk Uitgebreid Onderwijs te geven.³ Vervolgens heeft OCW gevraagd daarover een nader advies op te stellen.⁴

3. Invoering van brede scholen. De overheid is een sterk voorstander van het bredeschoolconcept. Vaak wordt daarbij een volledig dagarrangement geboden (met tussen- en naschoolse opvang). Van de bestaande brede scholen herkent 43% zich in het kansenprofiel: deze scholen stellen zich (mede) ten doel kansen te scheppen en onderwijsachterstanden te bestrijden en voorkomen.⁵

4. Verlengd schooljaar. Onderwijswethouder Asscher (Gemeente Amsterdam) bepleit dat leerlingen met een taalachterstand in het Standaardnederlands verplichte zomercursussen Nederlands volgen.⁶ Het OCW-ministerie reageert instemmend.

5. Verlengde schoolloopbaan. Het OCW-ministerie vermeldt met instemming dat scholen steeds meer gebruik maken van schakel- en kansklassen [waaronder kopklassen] om leerlingen die kampen met een (taal)achterstand toch alle kansen te bieden om zich naar vermogen te ontwikkelen.⁷ De Onderwijsraad heeft geadviseerd leerlingen aan het eind van de basisschool in een kopklas (groep 9) te plaatsen om te voorkomen dat ze ten gevolge van hun taalachterstand Nederlands in een te laag schooltype van het voortgezet onderwijs terechtkomen.⁸

Er is dus een breed wetenschappelijk, politiek en maatschappelijk draagvlak voor de stelling dat basisscholieren met een taalachterstand in het Standaardnederlands zoveel mogelijk moeten worden ondergedompeld in een Nederlandse taalomgeving. Dat is de beste manier om hen te helpen hun taalachterstand in te lopen.

Er is echter een tegenbeweging op gang gekomen die gevoed wordt door een streven naar internationalisering van het basisonderwijs (en misschien ook door de wens van sommige scholen om de instroom van allochtone kinderen te beperken). Men wil de leerlingen in 15% van de lessen onderdompelen in een Engelse taalomgeving zodat ze spelenderwijs Engels leren.⁹ Ik kan me eventueel nog wel voorstellen dat dit een welkome uitdaging is voor leerlingen die het Standaardnederlands voldoende beheersen. Daartoe moeten getalenteerde leerlingen in een soort *honours class* worden geplaatst. Maar voor allochtone en autochtone leerlingen die een taalachterstand in het Standaardnederlands hebben, is onderdompeling in het Engels het paard achter de wagen.

Eén op de vier leerlingen heeft aan het eind van de basisschool nog niet het beheersingsniveau Nederlands bereikt dat nodig is voor een succesvolle start in het voortgezet onderwijs.¹⁰ Minimaal een kwart van de allochtone en autochtone leerlingen kan dus ernstige schade ondervinden als de onderdompelings-tijd Nederlands met 15% gereduceerd wordt.¹¹ Maar eigenlijk wordt misschien wel de helft van de basisscholieren door die reductie benadeeld:

- zij moeten (buiten de reguliere, schoolse lestijden) vrije tijd inleveren om de verloren onderdompelings-tijd Nederlands te compenseren of ze verliezen een jaar door deelname aan een kopklas; en/of
- zij bereiken later dan nodig het niveau dat vereist is om zelfstandig met lees- en lesboekjes aan de slag te gaan en op die manier hun taalbeheersing Nederlands in de resterende basisschoolloopbaan te verhogen; en/of
- zij lopen het risico bij de Eindtoets Basisonderwijs een lagere taalscore Nederlands te halen, zodat ze naar een lager schooltype worden verwezen dan op grond van hun intelligentieniveau geïndiceerd is.

Wes Holleman

weblog onderwijs 4-1-2011

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/06/26/brief-aan-de-tweede-kamer-met-beleidsreactie-op-twee-publicaties-over-schoolloopbanen-van-tweede-generatie-turkse-jongeren.html> (25/6/2009); <http://www.taal100.nl/C17-Primair-onderwijs.html>.

² <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2009/02/19/effectievere-bestrijding-onderwijsachterstanden.html>. Zie echter ook: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/06/17/brief-aan-de-tweede-kamer-met-beleidsreactie-op-twee-publicaties-over-schoolloopbanen-van-tweede-generatie-turkse-jongeren.html>.

-
- [kamer-over-de-stand-van-educatief-nederland-2009.html](#).
- ³ Stand van educatief Nederland 2009 (10/2/2009, pp. 10, 70, 136, 148-153). URL:
<http://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2009/de-stand-van-educatief-nederland-2009/item2500>.
- ⁴ <http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/596/documenten/uitgebreid-onderwijs.pdf> (dec.2010).
- ⁵ Brede scholen in Nederland: jaarbericht 2009. URL:
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/brede-school/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/12/17/jaarbericht-brede-school-2009.html>.
- ⁶ <http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/article3360514.ece> (31/12/2010);
<http://nos.nl/artikel/208644-asscher-wil-verplichte-taalcursus.html> (31/12/2010);
<http://www.parool.nl/parool/nl/4/AMSTERDAM/article/detail/1753748/2010/12/31/Zomercursus-voor-leerlingen-met-taalachterstand.dhtml>.
- ⁷ Zie de beleidsreactie genoemd in noot 1.
- ⁸ <http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/573/documenten/vroeg-of-laat.pdf> (maart 2010).
- ⁹ http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/279/documenten/vreemde_talen_in_het_onderwijs.pdf (2008) en
<http://static.ikregeer.nl/pdf/KST124780.pdf> (beleidsreactie van OCW d.d. 19/11/2008 op dit raadsadvies).
- ¹⁰ http://www.taalenrekenen.nl/referentiekader/rel_doc/nadere_beschouwing/Een_nadere_beschouwing-LR.pdf/.
- ¹¹ Sommigen schermen dan met het argument dat het allemaal zo'n vaart niet loopt: de taalgevoeligheid van leerlingen wordt bevorderd als ze Engels leren, hetgeen ook gunstig zou zijn voor hun *Nederlandse* taalontwikkeling (zie bv.: http://www.earlybirdie.nl/veelgestelde_vragen/is_het_programma_bedoeld_voor_alle_kinderen). Maar zij maken niet aannemelijk dat deze winst opweegt tegen het verlies veroorzaakt door de opgeofferde onderdompeling in een Nederlandse taalomgeving.